

FERDINÁND KIRÁLY 1547. ÉVI INTELMEI FIAINAK

UJJ ZOLTÁN

JOG.
történet

ELTE ÁJK

JOGTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

A SZERZŐ:

UJJ ZOLTÁN

PHD-HALLGATÓ

ELTE BTK TDI

UJJ.ZOLTAN@BTK.ELTE.HU

2026. február 23.

A történelemből számos, az utódoknak szóló uralkodói instrukciót ismerünk. Magyar viszonylatban leginkább a

Szent Istvánhoz köthető *Admonitiones* (Intelmei) emelkedik ki ebből a műfajból, amely évszázadokig a magyar történeti alkotmány meghatározó része volt. Az uralkodói intelmek szoros rokonságokat mutatnak a királytükör műfajával, amely a reneszánsz idején is népszerű irodalmi forma volt, ezek közül a legfontosabb megemlíteni Rotterdami Erasmus *A keresztyén fejedelem neveltetése* (1516) valamint Niccolò Machiavelli *A fejedelem* (1532) című munkáját. A reneszánsz királytükrök minden bizonnyal kölcsönhatásban álltak több később keletkezett uralkodói intellemmel, ezt a feltételezést az

is erősíti, hogy Erasmus munkájának második kiadását már a magyar királyi címet 1527-ben megszerző Habsburg Ferdinánd főhercegnek szánta.¹

Ferdinánd immár királyként 1547-ben, a schmalkaldeni háború közepén ragadott tólat, hogy az V. Károly császár udvarában szolgáló fiainak írjon. Hosszú, tizenegy sűrűn írt oldalból álló, latin nyelvű és saját kezű levelében az uralkodó korholja fiai szórakozottságát és engedetlenségét és a korban szokatlan őszinteséggel és nyíltsággal foglalja össze egy felelős uralkodó kötelességeit. Klasszikus fejedelmi parainesisnek formai okokból nem nevezhetjük, hiszen nem egy szerkesztett, hosszas előkészületek után írt mű, hanem egy átfogó, mély gondolati tartalommal bíró családi levél.² Az eredeti levelet Bécsben őrzik, a szöveg a közelmúltban jelent meg először magyar nyelven.³

A levél keletkezésének körülményei

A levél keletkezésének idején Ferdinánd király legidősebb fia, Miksa főherceg Ulm környékén tartózkodott nagybátyja, V. Károly császár kíséretében, a fiatalabb Ferdinánd főherceg pedig Csehországban volt. A főhercegek a dinasztia spanyol és közép-európai ága, pontosabban V. Károly és Ferdinánd király szoros együttműködésének folyamánként szolgáltak 1544 és 1548 között a császári udvarban. Ezekben az években a császár a francia királlyal vetelkedett az Észak-Itália feletti dominanciáért, 1546-ban pedig kirobbant a főként protestáns német rendek alkotta

Schmalkaldeni Szövetség és V. Károly között az ún. schmalkaldeni háború (1546-1547).⁴

Ferdinánd király éppen a Csehország északnyugati részén fekvő Leitmeritzben (ma Litoměřice) tartózkodott, útban a szászországi hadszíntér felé. Közeledésének hírére a császárral és udvaroncaival hűvös viszonyban lévő Miksa főherceg 1547. február 5-én az éj leple alatt egy apródja kíséretében megszökött ulmi rezidenciájáról, és Csehország felé indult, hogy atyja seregéhez csatlakozzon. A szökevény főherceget a második postaállomáson sikeresen feltartóztatták a császár emberei, majd visszakísérték a táborba. Néhány nappal később a király is tudomást szerzett az eseményekről, és csalódottságának levelében is hangot adott.⁵

A király intelmei

Bevezető soraiban Ferdinánd király a bizonytalan időkre és a közelgő szászországi hadjáratra tekintettel kéri fiait, hogy levelét esetleges halála esetén őrizték meg, mellékeljék végrendeletéhez és híven tartsák be kívánságait.⁶ A bevezetőt leszámítva a levélben négy tematikus egység határozható meg: az első a katolikus hit megőrzéséről szól és Ferdinándnak a hitújítással szembeni állásfoglalását tartalmazza, amelynek követését fiaitól is elvárja. A második egységben a családi egyetértés fontosságát emeli ki, míg a harmadikban Miksa főherceget ostromozza engedetlen viselkedése miatt. Levelének utolsó oldalain a főhercegekkel szembeni legfontosabb elvárásokról és a felelős uralko-

dó kötelességeiről emlékezik meg.

A katolikus hit megőrzése kapcsán Ferdinánd hat pontban fejt ki mondanivalóját több bibliai idézettel és parabolával kiegészítve. Jelzi, hogy nem teológia érvekkel „de igaz és észszerű” gondolatokkal akarja alátámasztani a katolikus tanítás helyességét. E pontokban többek között a hit-újítók táborát eretneknek nevezi és inti gyermekeit, hogy „az eretnység nagy bűnét házunkba be ne hozták” (1.), felhívja fiai figyelmét a széthúzásra és vitákra (4.), valamint a reformátorokra jellemző gőgösségre (6.).

Ferdinánd a következő tematikus egységben a testvéri egyetértésre és békés együttműködésre szólítja fel fiait. Tapasztalatai alapján úgy vélekedik, hogy a keresztény értékek gyakorlása nemcsak a családi békességet növeli, hanem a dinasztia hosszú távú céljait is szolgálja. A király a fiatalabb Ferdinánd főherceget arra ösztönzi, hogy türelmes legyen bátyjával szemben, és kéri fiait, mintaként tekintsenek

nagynénjük, Mária özvegy királyné (II. Lajos király özvegye, Ferdinánd király húga) és a közte lévő testvéri viszonyra. Bár húgával számos nézeteltérése volt élete során, mindig igyekeztek konfliktusaikat legyőzni, és egymást kölcsönösen segíteni céljaikban.

A trónörökös Miksa főherceget a király erős szavakkal teremt le. Közelmúltban történt – fentebb említett – szökési története miatt szégyenkezését fejezi ki, ugyanakkor némi megértéssel, hozzászólással, noha a „szándék nem volt rossz, de a módja nem használt”. Továbbá szeméremre veti, hogy gyakran és előszeretettel fogyaszt erős borokat, iszákosságának híre már elterjedt, ez pedig testi egészségét mellett uralkodói tekintélyét is le fogja rombolni. Miksát a bibliai tékozló fiúhoz hasonlítja levelében, felidézi korábbi személyes beszélgetésüket, mikor fia őszintén bocsánatát kérte és fogadkozott, hogy megjavítja magát.

Ferdinánd arra is utasítja fiait, hogy szórakozás helyett munkával töltsék idejüket, és mindezt alattvalóik javára végezzék, akikkel szemben felelősséggel tartoznak. Az instrukcióknak ez a része rendkívül komoly uralkodói tudatosságról és felelősségvállalásról tanúskodik. Bár a fejedelmi parainesisekben szinte már közhelyszerű, mégis említendő a szegényekkel és elesettekkel való tudatosan könyöröltes és odafigyelő bánásmódra vonatkozó utasítás Ferdinándtól. Megjegyzendő, hogy az előbbieket mellett többször említett özvegyek és árvák védelme bibliai ere-

detű parancs (Zsolt 68:6) és a magyar király egyik fontos feladata már Szent Istvántól kezdve. A szokás 16. században is élő gyakorlatát jól mutatja, hogy maga az uralkodó hívja fel erre fiai figyelmét.

A főhercegek megkapták a levelet, s a király saját kezűleg írt, eredeti példánya megmaradt. Bár nehéz megállapítani, hogy Ferdinánd erélyes szavai, az atyai tekintély vagy más megfontolások hatására, de életrajza szerint az 1547 februári mélypont után Miksa főherceg káros szokásai háttérbe szorultak s mindinkább reneszánsz uralkodói arcéle kezdett kibontakozni.⁷ Ferdinánd levélben írott intelmei a 16. században minden bizonnyal csak a címzettekhez, a főhercegekhez jutottak el, a szövegből átdolgozás, kiadvány a korai újkor folyamán nem készült. A tudomány számára a levél Franz Bernhard von Bucholtz 1835-ben publikált szövegkiadása révén vált ismertté.⁸

Hivatkozások:

- ¹ Rigó Balázs: A 16. század három teoretikusa – avagy milyen a jó fejedelem? Összehasonlító forráselemzés a humanista államelmélet szemszögéből. *Themis*. 2016. 117-150. p.
- ² A levelet elsőként elemezte: Sutter Fichtner, Paula: Of Christian Virtue and a Practicing Prince. *Emperor Ferdinand I and His Son Maximilian. The Catholic Historical Review* 61. 1975. 409-416. p.
- ³ A dokumentumi levéltári jelzete: ÖStA HHStA HA Fk Kt. 2. Fol. 65-70.; A magyar nyelvű szövegkiadás: Guitman Barnabás – Ujj Zoltán: „Igaz, tiszta és dicséretes hitünkben és vallásunkban

megmaradtak” I. Ferdinánd intelmei fiai számára 1547 telén. *Egyháztörténet Szemle* 26. 2025. 113-133. p.

⁴ Guitman Barnabás: A schmalkaldeni háború története. In: de Ávila y Zúñiga, Luis: A császár háborúja Németországban. Budapest, 2022. 9-35. p. Online: <https://www.reciti.hu> (Letöltés ideje: 2026.02.17).

⁵ Ujj Zoltán: A diplomácia iskolája. Miksa főherceg V. Károly német-római császár udvarában (1544-1548). *Külügyi Műhely* 5. 2023. 342-362. p.

⁶ Vö. Rigó Balázs: II. Jakab (1685-1688) államelmélete – Fejedelmi parainesis a száműzetésből (1692). *Jogi Tanulmányok* 2018. 285-295. p.

⁷ Sutter Fichtner, Paula: *Emperor Maximilian II*. New Haven, 2001. Yale University Press. 15-16. p.

⁸ Franz Bernhard von Bucholtz: *Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten*. Bd. IX. Bécs, 1838. 465-471. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: a fiatal Miksa főherceg (Guillem Scrots festménye)
Forrás: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:William_Scrots_001.jpg?uselang=de
Letöltés ideje: 2026. 02. 23.
2. oldal: metszet Ferdinándról.
Forrás: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portret_van_Ferdinand_I_van_n_Habsburg,_Duits_keizer_Portretten_van_heersers_\(serietitel\),_RP-P-1881-A-4786.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portret_van_Ferdinand_I_van_n_Habsburg,_Duits_keizer_Portretten_van_heersers_(serietitel),_RP-P-1881-A-4786.jpg)
Letöltés ideje: 2026. 02. 23.